

דפוסי השלטון הרומאי בא"י – שלטון עקיף - הורדוס

א. ידע:

השלטון הרומאי העקיף: דמותו של 'מלך החסות' הורדוס

1. מדוע העדיפו הרומאים לנקוט במדיניות של שלטון עקיף באמצעות שליטים מקומיים?
2. המאפיינים העיקריים של שלטון הורדוס: נאמנות לרומא ולשליטיה המתחלפים, תמיכה באוכלוסייה ההלניסטית בא"י, חיסול שרידי החשמונאים והאצולה ביהודה, התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין, מפעלי הבנייה המפוארים.

ב. מיומנויות:

- ✓ ניתוח מקורות מילוליים.
- ✓ ניתוח מקורות חזותיים (דוגמת מפה).
- ✓ יישום.
- ✓ הבחנה בין עובדה לדעה.
- ✓ הבחנה בין מקור היסטורי ראשוני למקור היסטורי משני.
- ✓ הבחנה בין עיקר לטפל (תיאור אירוע בקצרה מתוך קטע מקור)
- ✓ איתור נקודות מבט שונות לאירוע מסוים.
- ✓ שאילת שאלות.

ג. שיעורים ומצגות:

קישור לשיעור של מרים עופר:

[שיעור](#)

קישור למצגת של מרים עופר:

[מצגת](#)

ד. שאלות מתוך בחינות בגרות:

לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבגרויות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, סח"ב), וכמובן – מועד הבחינה. הנכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים:

1. שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, קיץ תשע"ז: בקטע המקור המצורף מתוארת דמותו של הורדוס כדמות מורכבת. בסעיף א' התלמידים מתבקשים למעשה

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

להבחין בין עמדה של החוקר לבין עובדות היסטוריות, כאשר הם נדרשים להציג את הפרשנות של ההיסטוריון אברהם שליט לדמותו של הורדוס, ולבסס עמדה זו בשתי פעולות (עובדות) המוזכרות בקטע.. ובסעיף ב' נדרש לתאר את דמותו של הורדוס בעיני בני תקופתו ולבסס תיאור באמצעות דוגמאות (פעולות) אותן למד.

מקור – הורדוס מלך "חסות"

לפניך קטע מספרו של היסטוריון בן זמננו, אברהם שליט, העוסק בדמותו של הורדוס ובפועלו.

החקלאות לא הייתה המקור היחיד לעושר שהביא שלטונו של הורדוס. הרבה שקד המלך גם על פיתוח דרכי המסחר [...] הורדוס היה שליט בעל דמיון ועין רואה והבין את הצורך הדוחק במרכזים עירוניים לפיתוח מסחר הארץ. ראוי לזכור בראש ובראשונה את ירושלים בירת המלכות. אין ספק שירושלים לא זו בלבד שהייתה מרכז הדתי והרוחני של הארץ כולה, אלא גם עיקר מרכזו של סחר הפנים. [...] הוא השתדל לסייע לה על ידי פיתוח העיר גם מצד יכולתה לשמש מקום מגורים לתושבים רבים וגם מצד רווחתם של עסקים. אפשר להבין לרוחם של בני תקופתו, שנתמלאו זוועה ושאת נפש [בוז] למראה דרכיו ומעשיו של המלך בעסקי הציבור והיחיד. אבל אנו, שעומדים ומתבוננים בדרכי האיש והמלך בריחוק זמן של אלפיים שנה [...] נראה בו אחד המחדשים המדיניים עץ הלב וחרפי השכל הגדולים, שקמו לעם היהודי בתקופה העתיקה [...]. מנהיגי האומה [בני תקופתו] השכיחו במתכוון את זכרו של הורדוס מלב האומה, [...] את הטוב שעשה הורדוס שכחו ואת הזוועות שמרו לדורות עד שנשאר רק השם "הורדוס הרשע" ו"העבד האדומי". אבל ההיסטוריון של ימינו חייב לכנותו בשם היאה לו: הורדוס מלך ישראל.
(מעובד על פי שליט, א' [1960]. הורדוס המלך. ירושלים: מוסד ביאליק, עמ' 170, 341-342)

- א. כיצד כותב הקטע רואה את דמותו של הורדוס? הצג מתוך הקטע שתי פעולות של הורדוס שאפשר לבסס עליהן תפיסה זו. (10 נקודות)
- ב. על פי הקטע, הצג את דמותו של הורדוס בעיני בני תקופתו. הבא שתי דוגמאות לביסוס תפיסתם על פי מה שלמדת. (10 נקודות)

2. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, קיץ תשע"ו:** סעיפים א' ו-ב' של השאלה מצריכים שליטה במיומנות של ניתוח מפה היסטוריה. נדרשת כאן חשיבה מסדר גבוה שכן בנוסף להצגה של המניעים של הורדוס לחזק את תמיכת הרומאים והיהודים בו, התלמיד מתבקש לעגן את ידיעותיו באתרים המופיעים במפה.

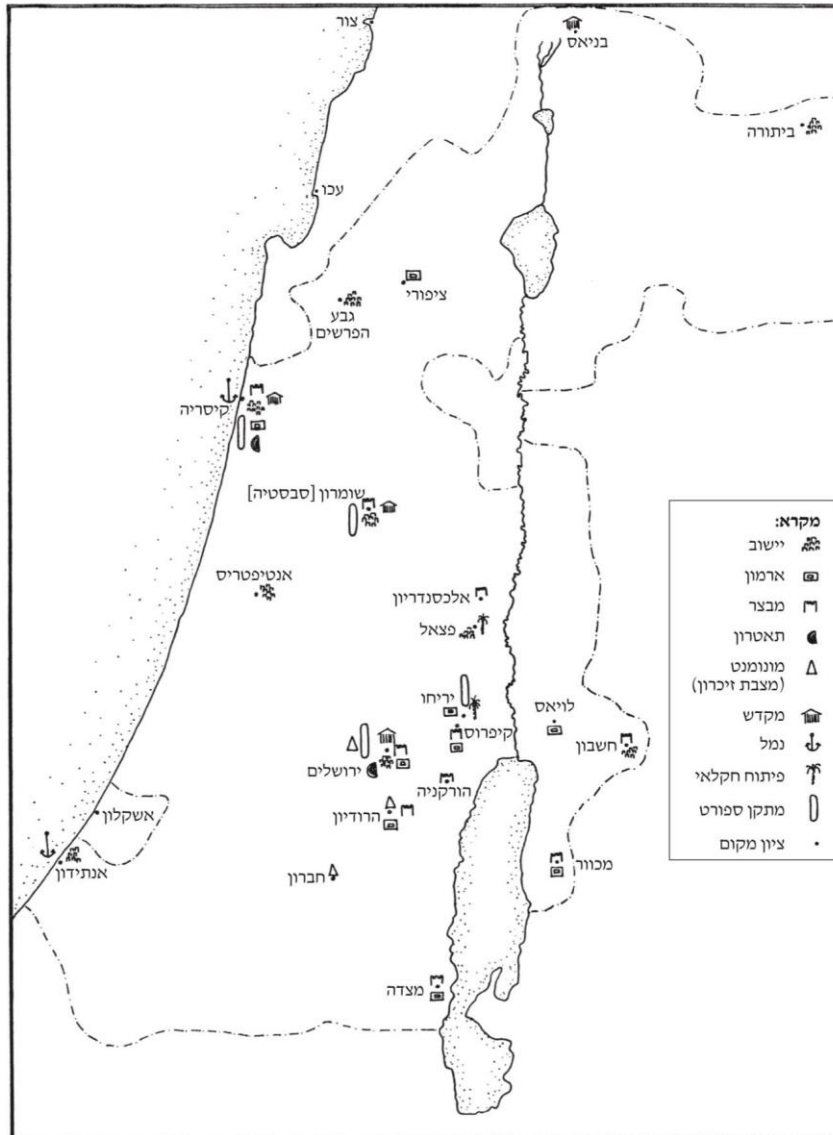
מקור – הורדוס – "מלך חסות"

עייין בנספח א – מפת מפעלי הבנייה והפיתוח של הורדוס בתחומי ממלכתו, וענה על הסעיפים א-ב שאחרי.

- א. הסבר על פי מה שלמדת, מדוע שאף הורדוס לחזק את תמיכת הרומאים בשלטונו. הבא שתי דוגמאות מן המפה לפעולות שנועדו לחזק תמיכה זו. (12 נקודות)
- ב. הסבר על פי מה שלמדת, מדוע שאף הורדוס לחזק את תמיכת היהודים בשלטונו. הבא דוגמה אחת מן המפה לפעולה שסייעה לחזק תמיכה זו. (8 נקודות)

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

נספח א: מפה לשאלה 1 — מפעלי הבנייה והפיתוח של הורדוס

(ש' פישר [עורך], החברה היהודית בימי הבית השני, המכון לחינוך יהודי יוצר, 1991, עמ' 203)

3. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תש"ף:** בסעיף א' נדרשים התלמידים ליצירת השוואה בין שני סוגי השלטון הרומי (העקיף והישיר) מבלי שניתן התבחין להשוואה כנתון בשאלה. זוהי שאלה מסדר חשיבה גבוה. בסעיף ב' באה לידי ביטוי דמותו המורכבת של הורדוס ככזו שזוכה למגוון של פרשנויות היסטוריות והעונה נדרש ליישב בין הפרשנויות מתוך דברי ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו (מיומנות של הבנת קטע מקור היסטורי ראשוני) ולאחר מכן לבסס את הדברים בפעולות של הורדוס כפי שנלמדו.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מקור – השלטון הרומי ושלטון הורדוס

- א. הצג הבדל אחד בין השלטון הרומי העקיף ובין השלטון הרומי הישיר.
הסבר כיצד אחד מדפוסי השלטון האלה שירת את האינטרסים של רומא. (10 נקודות)
- ב. לפניך קטע מן הספר "קדמוניות היהודים" מאת יוסף בן מתתיהו, העוסק בדמות של הורדוס.

אם ניתן דעתנו על הנדיבות והטובות שנהג [הורדוס] כלפי כל האנשים, לא ייתכן כי משהו, אפילו מאלה שמפחיתים את ערכו, יכחיש ולא יודה כי היה בו טבע של עושה חסדים גדול ביותר. ואולם כשיביט אדם אל מעשי הנקמה והעוול שביצע כלפי נתיניו ובני משפחתו הקרובים ביותר ויכיר את מזגו הקשה שקשה היה לפייסו, יראה בו טבע של חיה שכל מתינות זרה לו.

[...] אני סבור שסיבה אחת לשני [הניגודים] האלה. שכן מאחר שהיה אוהב כבוד ונכנע במידה מופרזת לַיצָר הזה, הוא היה נדיב כאשר נזדמנה [לו] תקווה [לזכות] לזיכרון בעתיד או לתהילת השעה.

[...] ואשר לבני משפחתו, הרי אם איש [מהם] לא התרפס [התחנף] לפניו בדיבורו [...] או אם נדמה היה שהוא [בן המשפחה] פועל נגד שלטונו [של הורדוס], לא יכול [הורדוס] לשלוט ברוחו, ונפרע [העניש] מקרוביו ומידידיו כאחד והתנקם בהם כמו [שמתנקמים] באויבים [...] מתוך רצונו להיות הנערץ היחיד. וראיה ליצר זה, שהיה הַיצָר הגדול ביותר בו, משמשים לי גם המעשים שנעשו לכבודם של קיסר ואגריפס ושאר ידידיו: בדברים שהחניף לחזקים ממנו, באותם הדברים עצמם רצה שיחניפו גם לו.

(מעובד על פי י' בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, תרגום: א' שליט, מוסד ביאליק, 1963, עמ' 218)

כיצד יוסף בן מתתיהו מסביר את מעשיו המנוגדים של הורדוס?
בתשובתך התייחס לשניים ממעשיו של הורדוס. (10 נקודות)

4. שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, מועד מיוחד, קיץ תש"ף:

הורדוס

- א. הצג שתי סיבות שבגללן העדיפו הרומאים לשלוט בארץ-ישראל באמצעות שלטון עקיף. (8 נקודות)
- ב. הצג שלושה מאפיינים של שלטון הורדוס. הבא דוגמה לכל אחד מן המאפיינים שהצגת. (12 נקודות)

5. שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תשע"ט: בסעיף א' המביא את נאום הורדוס בפני העם היהודי התלמידים נדרשים למיומנות של ניתוח קטע מקור ולחלץ ממנו הסבר כיצד הורדוס מנסה לחזק את תמיכת העם היהודי, וזאת תוך עיגון ההסברים בשתי דוגמאות לפעולות שמצוינות בקטע. מענה נכון יעיד על יכולת הבחנה בין פעולות שנעשו לטובת היהודים לבין פעולות מהן היהודים נפגעו. זו שאלה מסדר חשיבה גבוה שכן היא דורשת פרספקטיבה פרשנית רחבה לפעולות של הורדוס.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מקור – הורדוס, "השלטון הישיר"

א. לפניך נאום שנשא הורדוס לעם היהודי.

אנשים בני עמי, סבורני שאינני צריך לדבר לפניכם על [כל] שאר הדברים שפעלתי בימי מלכותי, אף על פי שהם נעשו באופן שהכבוד שבא לי מהם מעט הוא, ורב [ממנו] הביטחון שהביאו לכם. שכן אפילו במצוקותי הקשות ביותר לא הזנחתי את הדברים שהיו חשובים לצורכיכם, וגם במעשי הבניין שלי פעלתי לטובתכם יותר מאשר לטובתי. וחושב אני, שהבאתי ברצון האל את עם היהודים לאושר שלא היה לו קודם לכן.

[...] הואיל ויודעים אתם את פרטי המפעלים שפעלנו בארץ ואת הערים שהקימונו בה ובמדינות שרכשנו, האדרנו את עמנו בפאר נהדר ביותר. ועכשיו אגלה [לכם] את המפעל שהנני מקבל עליי עתה לבצעו, והוא המפעל הקדוש והיפה מכל מה שנעשה בימינו. שכן את בית המקדש הזה בנו אבותינו לאל עליון אחרי שיבתם מבבל, והוא חסר מגודלו שישים אמה בגובה.

[...] אנסה לתקן את מה שנפגם מכפייה ומשעבוד בזמן הקודם, ולשלם לְאֵל ביראה שלמה על כל מה שזכיתי בו בימי מלכותי זו.

(מעובד על פי: י' בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, [תרגום: אברהם שליט], מוסד ביאליק, 1963. עמ' 198-199)

– הסבר על פי **הקטע** כיצד ניסה הורדוס להשיג את אהדת העם היהודי. בסס את תשובתך על **שתיים**

מן הפעולות שלו שמוזכרות ב**קטע**.

– על פי **מה שלמדת**, מדוע עורר שלטונו של הורדוס התנגדות בעם היהודי? הבא **שתי** סיבות. (13 נקודות)

ב. מה הייתה מדיניות "השלטון הישיר" של רומא? הסבר מדוע בחרו הרומאים לנקוט מדיניות זו. (7 נקודות)

6. שאלה מתוך בחינת בגרות סחל"ב, שאלון 022271, קיץ תשע"ט: בסעיף א' של השאלה

נדרשת בחינת הקשר בין תופעות היסטוריות שונות וראיית התקופה ממבט על. המשמעות היא שאלה מסדר חשיבה גבוה כמובן. סעיף ב' מחייב שליטה במיומנות של שימוש בקטע מקור היסטורי (במקרה זה – מקור משני), איתור עמדת ההיסטוריון ולאחר מכן גם בניית טיעון – טענה (האם הקטע מחזק או סותר את הנלמד בכיתה) ונימוק עובדתי היסטורי. בחלק זה נבחנת שליטת העונים במיומנות החשיבה הביקורתית, וכן יכולתו של התלמיד ליצור חיבור בין שתי תקופות היסטוריות שעל כל אחת מהן למד בפרק אחר.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

בית חשמונאי ושלטון הורדוס

- א.** בין המאפיינים של המדינה החשמונאית היו גם התהליכים האלה: התרחבות טריטוריאלית, שינויים דמוגרפיים והשפעת ההלניזם. הסבר את הקשר בין שלושת התהליכים האלה.
בחר מאפיין נוסף של המדינה החשמונאית והסבר את הקשר שלו לאחד מן התהליכים האלה.
(16 נקודות)
- ב.** קרא את דברי החוקר בקטע שלפניך וענה על השאלה שאחריו.

אלמלא החשמונאים, היו היהודים נשארים עדה דתית קטנה ודלה. ייתכן אף שהיא הייתה נטמעת בין הסורים והיוונים, שכמעט חנקו אותה ואת תורת הנביאים שלה בזרועותיה של התרבות ההלניסטית, שכל המדינות וכל הכלכלה של אותו זמן היו לצידה [של תרבות זו]. ממוות זה הציל בית חשמונאי את ישראל ואת תורתו. לכן הוא שנתן אפשרות לישראל להיות לאור לגויים מצד אחד ולהתקיים עד היום הזה מצד שני.
אכן, לא תופעה חולפת ויוצאת דופן הייתה מלכות בית חשמונאי בתולדות ישראל, אלא נקודת מפנה בכל ההיסטוריה הישראלית.

(מעובד על פי י' קלוזנר, היסטוריה של הבית השני, אחיאסף, תשכ"ח, עמ' 272-273)

הסבר את העמדה של החוקר בעניין החשיבות של החשמונאים בתולדות העם היהודי.
לדעתך, האם מה שלמדת על תקופת הורדוס סותר את דברי החוקר או מחזק אותם? בסס את תשובתך על עובדה היסטורית אחת שאינה כתובה בקטע.
(14 נקודות)

ה. הצעות למטלות נוספות:

1. צפו בסרטון המתאר את הלוויית המלך הורדוס בהרודיון:

קישור (1:42 דק')

- 1) בסרט, אומרת אשתו של הורדוס לבתו שלומית לפני מסע הלווייה שלו: "היה בו הכל, כישרון פוליטי, אמביציה אדירה, שנינות, תוקפנות, והוא היה גם בעל מדהים".
- בחר באחת מן התכונות שתוארו ו**בסס** אותה מתוך ידיעותיך על פועלו של הורדוס.
 - בחר באחת מן התכונות שתוארו ו**הפרך** אותה מתוך ידיעותיך על פועלו של הורדוס.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

2) בהמשך דבריה, אומרת אשת הורדוס לשלומית: "לאחר שויבילו את אביך לקברו את תשמעי עליו הרבה דברים רעים. אל תאמיני, אביך היה אדם נפלא, אוהב ומתחשב." לו היית יהודי שחי ביהודה, בן דורו של הורדוס, כתוב מכתב פומבי בעקבות מותו ובו תחווה דעתך על המנהיג. אילו מן דברים תבחר לספר על הורדוס המנהיג והאדם? עשה שימוש במכתבך בדוגמאות היסטוריות ממעשיו של הורדוס.

2. צפו בהרצאתו של הפרופ' אריה כשר ב: (עד זקה 10:5)

קישור

1) הצג עובדה אחת שמתאר פרופ' כשר שקשורה בפעילותו של הורדוס והצג דעה אחת של הדובר שקשורה לאופיו של הורדוס.

2) בסס והוכח את עמדתו של פרופ' כשר על-פי מאפיין אחר של שלטונו של הורדוס עליו למדת.

3) את הגישה שמתוארת בסרטון זה פיתח הפרופ' אריה כשר יחד עם פרופ' אליעזר ויצטום. זהו מחקר יוצא דופן משום שמשלב את מחקרו ההיסטורי של כשר עם מחקרו של פרופ' ויצטום שמגיע מתחום הפסיכיאטריה.

- מהי לדעתך החשיבות שבשילוב בין שני תחומי הדעת השונים: היסטוריה ופסיכיאטריה?
- האם יש תחום דעת נוסף שחשוב לדעתך לשלב במחקר היסטורי? (לדוגמא: תיאטרון או קולינריה). הוכח עמדתך באמצעות דוגמא אחת הקושרת בין שני תחומי דעת.

3. לפניך קטע מקור. קרא אותו וענה על השאלה שאחריו:

"חג הסוכות התקרב [...] והוא [הורדוס] ושאר העם דעתם נתונה לשמחות, אולם הקנאה הפליגה אותו אפילו מתוך ימים טובים כאלה [...] כשעלה הבחור אריסטובולוס (השלישי) בן שבע-עשרה [...] לפי החוק להקריב את הקורבנות, והוא לבוש בגדי שרד של הכוהנים הגדולים ועשה את עבודת הקודש, דגול ביופיו וקומתו גבוה מכפי גילו, ומתוך קלסתר פניו נשקפת במידה רבה רוממות משפחתו, עבר את ההמון גל של חיבה אליו וזכר מעשיו של אריסטובולוס סבו חי (לפניהם) היו שמחים ונרגשים כאחד ושלחו אליו קולות של בריכות שנתערבבו בתפילות, באופן שחיבת ההמונים, נעשתה גלויה לעין. [...] למראה כל אלה החליט הורדוס להוציא לפועל את המזימה שזמם [...]"

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

כשעבר החג סעד [הורדוס] ביריחו; **אלכסנדרה** היא שאירחה אותם שם, הוא [הורדוס] נהג חיבה בנער ומשכו לשתייה ללא חשש [...] ולעשות מעשי נערות כדי לשמחו. [...] ועמדו לידי הברכות הגדולות שהיו סביב החצר וציננו עצמם בחום הלוחט של צוהרי-יום. תחילה הסתכלו בשוחים מבין העבדים והרעים [...] אחר כך נלווה [אליהם] גם הבחור והורדוס הוא שעורר [...] אותם מרעיו שנצטוו על כך, הכבידו עליו [על אריסטובולוס השלישי] וחזרו והטבילו אותו בחשכה היורדת, כאילו דרך משחק, ולא הרפו מהשוחה עד שחנקוהו לגמרי. כך נרצח אריסטובולוס (השלישי) ולא הגיע לשמונה עשרה שנים תמימות".

(יוסף בן מתתיהו (יוספוס פלביוס), קדמוניות היהודים טו, 50-56)

1) קרא את קטע המקור ותאר במילים שלך את האירוע המרכזי המסופר בו. הצג בקצרה את דמויותיהם של הנוכחים: אריסטובולוס השלישי ואלכסנדרה מתוך ידיעותיך.

2) הסבר כיצד אחד ממאפייני שלטונו של הורדוס בא לידי ביטוי בקטע מקור זה.

3) הסבר אילו מן הגישות שהועלו בסרטונים הקודמים (שאלה 1 ו-2) מקבלות חיזוק בקטע מקור זה (בשאלה מס' 1 – דבריה של אשת הורדוס, ובשאלה מס' 2 – דבריו של פרופ' כשר). איזו מן הגישות להורדוס מוכחת באמצעות האירועים המתוארים פה?

4) על החשמונאים נאמר כי "אין ספק כי החשמונאים לא חדלו מלראות עצמם כאנשי המעמד הגבוה שבכל העולם כולו, ואת הורדוס ומשפחתו האדומית הנאבאטית כנחותי דרגה, שהשתלטו עליהם האצילים בכוח הזרוע ובתוקף הנסיבות, מבלי שיהיו ראויים לכבוד זה על סמך ייחוס אבותיהם ומעמדם בתוך העם היהודי" (מעובד מתוך, מרדכי נאור (עורך), "המלך הורדוס ותקופתו: מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר", ירושלים; יד יצחק בן-צבי, 1987, עמ' 100).

• איזה מידע מוסיף מקור היסטורי (משני) זה על האירועים המיוחסים להורדוס בקטע המקור של יוסף בן מתתיהו? בסס תשובתך על ידיעותיך מתוך הפרק על החשמונאים.

• האם המקור ההיסטורי הזה משנה או מאיר באופן אחר את יחסך לדמותו של הורדוס? נמק עמדתך.

5) נסח שתי שאלות שהיית שואל את הורדוס לו היית פוגש אותו. בתשובתך, הסבר מדוע מידע זה חשוב עבורך (יכולה להיות חשיבות היסטורית – חוסר במידע עובדתי, או חשיבות ערכית למשל).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה